

túl népes olvasótábor kisebb részére jellemző csupán, sőt hogy a többségre éppen az egyszerűbb, a közvetlenebb eszköz hat inkább.

Az a hangvétel, amit publicisztikai írásában Dudás – gyakran inkább érzéseink, semmint értelmünk felé fordulva – szintén sikerrel képes megütni. Függetlenül attól, hogy ezek az írások témáikat, mondanivalóikat tekintve kapcsolódnak-e valamiképpen a kötet élén álló szépprózai anyaghoz, oly módon is akár, hogy míg amazokban több helyütt a második világháború végének „kimondhatatlan” és „kírhatatlan” rém emlékei kísértének, emezeket az „új”, épp hogy véget ért, és semmivel sem kevésbé véres háború eseményei váltották ki a szerzőből. Reagálásként fenyegetettségünk tüneteire, helyzetünknek arra a megrendültségére, amelyben még ma is leledzünk – nem egy esetben a „tegnap napisajtójából” vagy éppen „napi politikájából” többé-kevésbé ismerősként köszönve vissza. Voltaképpen a tájhoz és a „kis hazához” való kötődésnek a jegyében születve meg, annak jegyében, ami kezdettől fogva szinte programszerűen is jellemzője Dudásnak, és amit szándékolt elcsépeltséggel szólva nevezhetünk akár közösséghez, néphez való hűségnek is, akár etnikai, akár szociális kategóriát, illetőleg a kettő ötvözetét értsük is „közösség” vagy „nép” alatt. Úgyhogy valójában éppen a földközelség, ez a fenyegetettségünkkel való együttlélegzés kölcsönöz, a benne egybegyűjtött írások műfaji különbözősége ellenére is bizonyos egységet ennek a könyvnek, voltaképpen ez által is nyomva rá a hitelesség pecsétjét.

Bizonyos mértékben még „elméleti” kifogásainkat is semlegesítve. Kellőképpen leszelve okvetetlenkedésnek is minősíthető „első hangunkat”.

VARGA Zoltán

A NÉPÉLET JELEINEK VIZSGÁLATA

Vasas Samu: *Népi jelvilág Kalotaszegen*. Kráter Műhely Egyesület, Budapest, 1994

Újabban sok a könyvkiadó, kevés a terjesztő, ezért sokszor csak a személyes ismeret-ségek segítik az érdeklődő olvasót, kutatót, hogy egy-egy új kiadvány eljusson hozzá. Így történt ez Vasas Samu könyvének a Vajdaságba juttatásával is, s ezért a kissé kései ismertető.

A kalotaszegi népéletet etnopszociológiai szempontból is vizsgáló könyvet olvastunk már Péntek János kolozsvári nyelvészprofesszor tollából (*A kalotaszegi népi hímzés és szokásainak*, 1979). A hagyományairól híres tájegység most egy újabb jeltudományi összefoglalóval lett sokkal gazdagabb, ugyanis Vasas Samu könyve az élet több szegmen-tumában vizsgálta meg a kódok és csatornák különféle jellegzetességeit.

Néhány évköri szokásban a legények szerepe megkülönböztetett jelentőségű és jelen-tésű például Szentkirály és Zentelke községben. Jelszerű a szervezetük kialakítása, a viselkedésük, tevékenységük.

A tavaszi kihajtás előtti juhfejes apotropeikus és homeopatikus szokásainak jelei a gonoszűzés, bajelhárítás, szaporulat és a bőséges tejhozam biztosítását hivatottak szolgálni.

Vasas Samu könyvében újabb adalékkal szolgál a hajnali mosdatás szokásának kérdésköréhez. A rítus jelszerűségeit vizsgálva egy sztánai lakodalomban, kitér a szokás régebbi formájának ismertetésére is: „Régen a lakodalom éjszakáján, mosakodás előtt tilos volt lefeküdniük, s bár a fiatal menyecskét már szombaton felkontyolták, az igazi házasesetlet csak a vasárnap reggeli mosakodás után kezdhették meg.” Itt meg kell említenem, hogy vajdasági kutatásaink is vannak e szokás leírásáról és elemzéséről (Jung Károly: A lakodalmi hajnali mosdatás kérdéséhez, I. közlés *Híd*, 1982. 4. sz.; Silling István: Kútra mennék, *Híd*, 1982. 6. sz.). Jung Károly újvidéki néprajzkutató a szokás hozzáférhető teljes (magyar és nem magyar nyelvű) szakirodalmának felkutatása után úgy értelmezte e hagyományt, hogy erre az „elhálás, konzumáció” után került sor, tehát hogy „megtörtént a menyasszonyfektetés”, s a hajnali mosdatás egy archaikus lakodalmi mozzanat, az ún. *jus primae noctis* (az első éjszaka joga) maradványa, majd az azt követő purifikatív mosdatás sokkal összetettebb szokás, mint amennyi belőle Sztánán megmaradt. Ám az alvási tilalom bizonyára már egy ettől a jogszokástól való védekezés jele. De a kalotaszegi adat is a házasságkötés fontos társadalmi szerepét jelzi. Vasas Samu előbb a rítusban felcsendülő dalok és nóták szövegeinek értelmezését domborfítja (sokszor csak elnyútt műdalokról van szó), s később említi, hogy „a mosakodás a rítusfolyamat legfontosabb momentuma”. A menetben elhangzó kurjantásokról, csujogatókról néha elmarasztalóan jegyzi meg, hogy eufemisztikusak, miközben maga is rájön, hogy „a csujogatók szinte minden momentum velejárói, néha éppenséggel főszerepet követelődnek”. De hiszen leginkább övéké is a szemiotikailag fontos szerep: a nászéjszaka eseményének kihirdetése, az öröm világgá kürtölése, s ezeknek valóban „tartalmi mélysége” van, amely nemcsak a nemi aktus létrejöttét tudatja, de annál sokkal fontosabbat: a megtermékenyítést, az életet továbbvivő feladatot. Vasas későbbi szavaival élve: „Lényegében ezzel az aktussal teljesedett be a közösség óhaja, kívánsága: az élet folytatását, termékenységet, utódot, gyermeket kívánt . . . az új párnak.”

Az emberélet fordulójának másik jeles eseménye a halál és a temetés. A velük kapcsolatos dolgok leírása jellemzi Vasas Samu következő tanulmányát, amelyben többek között a kopjafa jeleit veszi számba: alakját, méretét, elhelyezését, színét, feliratát, rajzát, díszítését, melyek sorra megkülönböztető jelentéssel bíró funkciók hordozói. A temetéssel foglalkozó sok rokon kiadvány közül több vajdaságit is felsorolhatnánk (például Jung Károly: *Az emberélet fordulói*, 1978, Kovács Endre: *Bölcstől a koporsóig*, 1988), melyek ugyan címükben nem jelzik, de sok etnpszemiotikai adatot is tartalmaznak; ugyanakkor a vajdasági néprajzkutatók nagy temetőkonferenciájának anyagát is (In: *Üzenet*, 1996. 7–8. sz.), és a gyász, valamint a népviselet etnpszemiotikai jegeit is vizsgálták errefelé (Kálózi Aranka: A gombosi nő viselet etnpszemiotikai leírása és Silling István: A kupuszinai női népviselet változásának szemiotikai vizsgálata – mindkettő in: *Tanulmányok* 12–13. sz., Újvidék, 1979–80).

Örvedetes, hogy Vasas Samu könyvéből a sárvásári tulajdonjegyekről és a jákótelki zsákjelekről is tudomást szerezhettünk, s mindez olyan hozadéka az etnoszemiotikai kutatásoknak, melyeket más vidékeken is érdemes volna elvégezni.

SILLING István

S Z Í N H Á Z

NEIL SIMON: A NAPSUGÁRFIÚK

Újvidéki Színház

Talán sohasem éreztem ennyire átkozottnak a kritikáírást, mint ezúttal.

Örülni kellene, mert két erre érdemesült, idős színész jutalomjátékszerepet kapott, s mindketten – miközben ünnepelte őket a közönség – végtelenül boldogok is voltak, a meghatottságig boldogok, a kritikusnak viszont arra kellett gondolnia, Istenem, hogy írja meg, anélkül, hogy a két boldog, aranyos embert megbántaná, mennyire szomorú, mert az előadás igencsak silány, a rendezés felháborítóan ostoba és felületes, ők ketten pedig szánalmasak. Holott a lehetőség adva volt. De nem túlzás-e lehetőséget említeni egy Neil Simon írta bulvárdarab kapcsán? Kivált, ha *A Napsugárfiúk* a legjobb jóakarattal mellett sem sorolható sem a szerző, sem a műfaj kiválóságai közé. Nem, nem túlzás. A lehetőség valóban fennáll: a két idős színész szerepe – ziccerszerep: önmagukat alakíthatják. Ám úgy látszik, olykor ez sem elegendő. Nem elég ugyanis felismerni, hogy van itt két kiváló idős színész, akikre ráosztható az egykori vaudeville-sztárok szerepe, az egyik lehet Willie Clark, a másik pedig Al Lewis. A két szerepet meg is kell csinálni, színésznek is, rendezőnek is. Ez ezúttal nem, illetve csak részben történt meg.

Lehet persze, hogy csupán nézőpont kérdése a kritikus különvélemény, a másféle látás, s mind *A Napsugárfiúk*, mind az előadás szórakoztató, tapsra, lelkesedésre készített. Mert poénból van kocsideréknyi, van egy lényegében vígjátéki alaphelyzet, melyben a két idős színész jópofáskodik. De lehet úgy is nézni, hogy a sok poén ellenére igazán nincs darab, mert bár az alaphelyzet – két egykor elválaszthatatlan partner, akik miután életük nagy részét közös kabarétréfákban múltatták, halálosan összevesznek, de akiket a múltat idézendő tévéfelvétel számára megpróbálnak újra összehozni – ígéretes, ám egy-egy jelenet túl hosszú, túlságosan eseménytelen: az előadás olykor unalmas. Ilyen elnyújtott jelenet Willie bácsi és unokaöccsének vitatkozása az öreg érthetetlen, nemegyszer gyerekes viselkedése miatt. Továbbá a két színész percekig tartó vitája amiatt, hogy egykori leghíresebb jelenetüket, a Nem fog fájni, mely azzal kezdődik, hogy a „páciens” (alias jövedelemellenőr) bekopog az orvoshoz, lehet-e a szöveggönyvtől eltérően „szabad” helyett „tessék”-kel indítani. Legfőképpen pedig érdekltem az egykori nagy szám, a Nem fog fájni, amely – kivált így, ahogy az újvidéki előadásban látható – nem különb egy gyatra rádiós vidámest-számmál. Vagy hogy ilyennek tűnt, abban a rendező a ludas, aki